

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/4—5

БЕОГРАД
1990.

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 4—5 (1990)

САДРЖАЈ

Став САНУ о језику (уз расправу о језичким одредбама у уставу СР Хрватске)	197
Рад на осавремењавању наше правописне норме (МИТАР ПЕШИКАЊ)	200
Прилог дискусији о описним и односним придевима у српскохрватском језику (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	214
Обликовање вокатива једине именичке I дефлекције у књижевним текстовима XX века (ВЛАДИМИР П. ГУДКОВ)	224
О нужности студиознијег приступа проучавању пасивних конструкција с трним партиципима (ВЛАДИМИР П. ГУДКОВ)	241
Један нарочити тип напоредних конструкција с придевским односним реченицама (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	246
Фонолошка структура риме и неки аспекти њене реализације у поезији Десанке Максимовић (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	262
Рјечници језика писаца — велики задатак наше лексикографије (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	288
Симетрија и асиметрија у антонимским релацијама (ДАНКО ШИПКА)	295
Из историје српскохрватског израза (ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ)	302
Још једном о творбеном статусу именица <i>баснодром</i> , <i>ракетодром</i> (ГАЛИНА ТИРТОВА)	309
Регистар	313
Садржај XXVIII књиге <i>Нашег језика</i>	330

Галина П. Тиртова
(Лавов)

ЈОШ ЈЕДНОМ О ТВОРБЕНОМ СТАТУСУ ИМЕНИЦА БАСНОДРОМ, РАКЕТОДРОМ

Ауторица се осврће на чланак Сање Ђирић у претходном броју Нашег језика и сматра да ликове типа *баснодром*, *ракетодром* и сл. не треба третирати као сложенице већ као изведенице.

Недавно је Сања Ђирић забележила појаву именице *баснодром* у лексици српскохрватског језика и покушала да размотри ову реч са творбеног и семантичког гледишта (Наш језик, XXVIII/3, 1989). Објављени чланак је од великог интереса, јер уводи у научну употребу још једну твореницу са интернационалним елементом и пружа могућност да се анализира статус и овог елемента и целе речи. Са своје стране оваква анализа је подстрек за даље усавршавање теорије творбе речи.

У југословенској лингвистици доминира третман да су именице чији су други делови морфеми као што су -фил, -фоб, -тека, -дром и т.сл. сложенице. Истог је мишљења и Сања Ђирић, која пише да је *баснодром* „сложеница настала према моделу у којем је на првом месту домаћи формант, а на другом страни”. Овај закључак није, међутим, безрезервно прихватљив ни неоспоран.

Теорија творбе речи сврстава у сложенице мотивисане речи по правилу са две, а понекад и више основа: пароброд, водокруг, златотисак. Постојање ових основа омогућава да се свака сложеница доводи у творбену везу са синтагмом: пароброд — брод на пару; водокруг — круг на води; златотисак — тисак од злата. Међутим, ниједна именица са интернационалним елементима -дром, -тека (вероватно се детаљном анализом може утврдити да ли то важи и за друге интернационалне форманте) не може се трансформисати на овакав начин, јер ови елементи не егзистирају у

српскохрватском језику као корени самосталних простих речи. То доводи у сумњу оправданост оцењивања таквих речи као првих сложеница.

Модерна наука, осталом, сврстава у сложенице и оне речи које се не доводе у везу са синтагмама, не базирају се на њима, већ се праве по узору на друге сложенице, односно аналогично. То су између осталог сложенице са интернационалним елементима у структури. Не може се негирати постојање сложеница направљених путем аналогичности, при чему једна од компонената постаје редовна и третира се као афиксоид. Дефинишући га, дериватолози истичу да је то део сложеница, који се понавља у низу речи и који има корелат у облику самосталних основа. Ту опет наилазимо на препреку: интернационални елементи не одговарају другом услову и због тога не могу да спадају у афиксоиде, односно именице са елементима -дром, -тека немају обележја типична за сложенице и треба да се третирају као изведенице са интернационалним суфиксом. Групу таквих речи сачињавају именице *тенкодром*, *ракетодром*, *аутодром*, *пасодром*, *жабодром* и новонастала — *баснодром*. Као и све суфиксалне изведенице оне кореспондирају са основним речима (*тенк*, *ракета*, *ауто*, *пас*, *жаба*, *басна*) што је веома важно за творбену анализу. Именице *аеродром*, *хиподром*, *кинодром*, лишене везе са основним речима, не могу из овог разлога да се сврставају у групу са горе наведеним именицама и захтевају посебну анализу.

Апсолутно све именице са формантом -дром имају испред њега самогласник -о- који се обично третира као спојни вокал, односно интерфикс. До пре неког времена сматрало се да интерфикс припада структури искључиво сложеница. Међутим, у савременој лингвистици, између осталог у запаженим радовима низа руских научника, устаљује се шире схватање интерфикса и његових функција.¹ Наиме интерфикс се сада одређује и као асемантички уметак, који може да се налази између корена и суфикса. Баш као овакав асемантички уметак може се оценити и самогласник -о- у речима *ракетодром* и сл. Дакле, има озбиљних разлога анализирати ове речи на синхронном творбеном нивоу као обичне изведенице, у којима се интернационални суфиксални елементи додају на корен иза асемантичког уметка.

Дијахронска карактеристика елемента -дром показује да се он појавио у српскохрватском језику у саставу грчких позајмица

¹ Trubetzkoy N. S., *Das morphologische System der russischen Sprache*. In.: *Travaux du cercle linguistique de Prague*, t. V. Земская Е. А., *Интерфиксация в русском словообразовании*. У: *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*. М., 1964. Тихонов А. Н., *Формально-семантические отношения слов в словообразовательном гнезде*. Гимпелевич В. С., *Асемантические элементы в производных словах русского языка*. У: *Вопросы семантики. Тезисы докладов. Институт востоковедения*. М., 1971.

као други део сложеница са значењем „место где се трчи“. Током времена дошло је до десемантизације овог компонента и истовремено именице на -дром добиле су своју посебну семантику, између осталог и творбену. Пажљива анализа семантичког односа између мотивисаних именица са суфиксом -дром и њихових основних речи показује да се формирало творбено значење „место где се креће оно што означава основна реч“. Али осим овог заједничког творбеног значења „место кретања“ свака именица на -дром има још и допунски семантички компонент. Ако именица аутодром значи „место где се испитују и такмиче аута“; ракетодром — „место где се лансирају ракете“; тенкодром — „место где се опробавају тенкови“, онда је јасно да ове речи имају не само сему „место кретања“, коју материјално изражава суфикс -дром, већ и семе „такмичити се“, „опробавати“, „испитивати“, „лансирати“, које нису специјално обележене. Постојање имплицираног семантичког компонента особина је суфиксалних изведеница, а то је доказ више да речи на -дром нису сложенице.

На први поглед именица баснодром не уклапа се у групу речи наведеног творбеног значења. Али и у овом случају може се слободно рећи да је значење суфикса -дром обично, јер се у телевизијској емисији басне ређају, смењују, а то је скопчано с појмовима места (емисија) и кретања. Уколико се може претпоставити да су се басне рецитовале, утолико је могућ закључак да је „рецитовати“ материјално неизражени семантички компонент. С. Ђирић интерпретира именицу баснодром као „путовање кроз свет басни“ што је потпуно исправно са гледишта лексичког значења, али се не може прихватити као творбено значење.

Интерпретација именица са интернационалним формантима у другом делу као суфиксалних изведеница изазива контрааргументе. На пример, Е. Барић каже да се елементи -фил, -фоб разликују од именичких суфикса, јер је њихово значење лексичко, а не творбено.² Елеменат -фил у „русофил“ не значи само „човек“ као -ац у „старац“, већ „човек који воли“ исто као што и -фоб значи „човек који мрзи“. Међутим, не може се негирати чињеница да неке суфиксалне изведенице имају апстрактно творбено значење (као именице на -ац), док је творбено значење других суфиксалних творевина веома конкретно, односно ниво апстракције је различит. Код именица са интернационалним суфиксима -итис (оваритис, синовитис) и -оид (параноид, монголоид) овај ниво је релативно низак, јер су именице са овим суфиксима веома конкретне: у првом случају оне увек значе болести, а у другом — сличност. Без обзира на то што суфикси -итис и -оид увек модифицирају значење основних речи у једном те истом правцу, именице

² Barić E., *Imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksalne tvorbe*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 1980.

са њима ипак се интерпретирају као суфиксалне и томе не смета низак апстрактни ниво творбеног значења. Да ли је могућ овакав однос према именицама на -фил, -фоб? Само детаљна анализа може да да одговор на ово питање и није искључено да ћемо наћи за сходно да их придружимо суфиксима -дром и -тека, који су по својем пореклу корени, али на данашњој етапи језичког развоја припадају суфикоима.

Summary

Galina Tirtova

AGAIN ON THE FORMATION OF THE NOUNS *BASNODROM, RAKETODROM*

The author deals with Sanja Ćirić's paper printed in the previous issue of *Naš jezik*, and claims that the words such as *basnodrom*, *raketodrom*, are not to be treated as compound words, but as derivatives.